

Prof. Dr. Suphi Saatçi ile cami mimarisi üzerine söyleşi

Söyleşi: Abdülkerim Yatğın-Mutlu Doğan

Fotoğraf: Abdülkerim Yatğın

Toplumun kültürü ve inanç yapısı ile mimarisi arasında nasıl bir ilişki vardır?

İnsanlık tarihinin başlangıcı, musikinin, mimarinin, sanatın başlangıcı benim düşünceme göre din'dir. Yani mimari dine göre şekillenmiş, dine göre insan yapısı şekillenmiştir. İnsan hayatından dini soyutlamak mümkün değil. Bu bakımdan hangi inançtan olursa olsun mistik bir bağlantı vardır. Meseleye maddi kültür, fiziksel bir olay olarak bakmak sizi çözüme götürmez, tıkanıp kalırsınız.

Mimari, insanın hizmetinde olan bir şeydir. Yeryüzünde her şey zaten insanın hizmetindedir. İnsan da tabiatı zorlamadan, kırmadan, ezmeden dökmeyen hayatını sürdürmelidir. Dolayısıyla mimari de tahrip etmeden şekil almalıdır. Mimari, faydacı, akılcı ve Batılı tabirle rasyonel bir yaklaşımla insana hizmet edebilir ki doğru mimari de odur. Dolayısıyla bizim mimariden beklediğimiz, istediğimiz illaki çok şaşalı, lüks, insanların gözünü alan yapı değil de sade, ama yararlı, faydacı bir form ve tasarım olmasıdır. Biz yaşayan organik mimaride de, yani doğayla bütünleşen mimaride de bu ilkeleri birinci derecede tutmak zorundayız. Daha doğrusu tutmak isteyen başarıya ulaşabilir. Rahmetli Turgut Cansever hocamızın güzel bir sözü vardır: "Mimarın görevi dünyayı güzelleştirmektir." Mimarın işi çirkinleştirmek değildir. Mimar güzele, güzelliğe hizmet etmelidir.

Yaşadığımız mekândan camilere kadar inancın etkilerini görmek mümkündür diyebilir miyiz?

Belki bunu somut olarak, her adımda görmek mümkündür diyemeyiz. Ancak inançsız bir fiziksel ortam, bir mimari tasarım, çürük bir temel üzerine bina inşa etmek gibidir ki doğru inanç üzerine ancak doğru mekânlar inşa edilebilir. Dolayısıyla bu açıdan biz, kendi şahsımıza oturduğumuz mekânlarda bu işi ciddiye almıyoruz ama özellikle dinî inancımızın temsil edildiği mabetlerimize çok büyük bir özen göstermişizdir. Aslında o konuda da talimat yok. Onu sade yapabilirsiniz, diyor. Biliyorsunuz Hz. Rasul döneminde en basit yapılar camilerdi. Bir hurma dalıyla bir gölgelik, bir sundurma, her yer Allah'ın yeridir. "Ardullahi vasia." Bütün kâinat O'nun yeridir. Dolayısıyla burası iyidir, mukaddestir, orası kötüdür demek olmaz.

Farklı İslam beldelerinde farklı mimari tarzlarını görüyoruz. Dinî yorumla farklı özgün mimari arasında bir ilinti var mıdır? Bu anlamda özgün bir mimari tarzı/tip oluşturulabilir mi?

Mimaride tip aramak çok doğru değil. Yani Mısır Camisi ile Osmanlı İslam Camisi arasında fark vardır. Farklılık nereden kaynaklanıyor? Yerel malzemeden, iklim şartlarından bir de çok önemlisi yerli yapım geleneklerinden... Her kültürün diğer kültürlerden etkilenmesi söz konusudur. Belki İslam öncesi yapılan mabetlerin, bugün bir kısmı ayakta. Onlara da saygı duyuyoruz. Hatta Osmanlılar, Müslüman olamayanların mabetlerine çok güzel bir koruma yöntemi bulmuşlar. O da nedir? Kilisenin yanına bir minare ekleyerek onu Müslüman yapmışlar ve böylece korunma aşamasına gelmiştir. Osmanlı'nın yaptığı rasyonel ve akıllıca yaklaşımdır. Hatta Osmanlıda büyük bir hoşgörü var. Müslüman olmasa da inançlarına saygı göstermiş ve korumuştur. Hatta onlara mabet bile yapmıştır. Hatta denilir ki Osmanlı eğer Balkanlardan gayrimüslim unsurları kaldırsaydı şimdi oralarda Müslüman nüfusa bunlar yapılmazdı. Ancak İngiliz tarihçi Toynbee de şunu söylüyor: Eğer Osmanlı bunu yapmasaydı, yani Müslüman dışı unsurları korumasaydı, evrensel olamazdı. Osmanlı bunu yaptığı için evrensel olmuş ve altı yüz yıl ayakta kalabilmiştir. Onlar da Osmanlı'ya bağlanmışlar, onu sevmişler ve benimsemişlerdir. Bu bakımdan Batı'nın bize karşı "barbarlardı, mabetlerimizi yıktılar vs." sözleri külliye yalandır. En çok kilise, tapınak, manastır, havra Osmanlı'da restore edilmiş. Ama oralarda şimdilerde minare dahi bırakmadılar, İslam'ın simgesi diye. İşgalde de Balkanlardan İstanbul'a kadar yoldaki bütün minareler yıkılmıştır. Sinan'ın yapıları olan minareler, Selimiye hariç yıkılmıştır. Lüleburgaz Sokullu camii'nin minareleri yıkılmıştır. Osmanlı hiçbir zaman mabet yıkmadı. Saygı gösterdi ve onun yanına bir minare koydu ve korumaya aldı.

Günümüz mimarisinin sorunları nelerdir? Özelden cami mimarisine ilgili yaşadığımız sıkıntılar sizce

nereden kaynaklanıyor?

Her alanda olduğu gibi mimaride de birtakım sorunlar yaşanmıştır. Tabii mimari ideolojiden, siyasetten soyutlanması gereken bir alandır. Çünkü hiçbir ideoloji mimariyi etkileyemez. Etkilememesi lazım. Ben bugüne kadar, bu komünist mimaridir, bu bir dinî mimaridir yahut bu sosyalist anlayışla yapılmış mekândır, diye bir şey duymadım. Mekân insanın rahat davranışına zemin hazırlayan, orada dinlenmesine imkân sağlayan yerdir. Dolayısıyla mimariye ideoloji yüklemek sıkıntılı olur. Ama cami mimarisi olarak bizim yaşadığımız bir sorun var. Osmanlı'nın devamı olduğumuz için söylüyorum; zengin bir cami mimari birikimimiz var fakat çağdaş camilerimizin, üzülecek ifade edeyim ki bu zenginliği yansıtmadığını söylemek mümkün. Bu nereden kaynaklanıyor? Bunun çok açık yüreklilikle tartışmasını yaparsak zannedirim daha sağlıklı bir sonuca ulaşırız. Bana kalırsa elbette ki klasik dönem eserleri güzeldir. Ama illa ki her şeyi klasik dönem kubbe mimarisi ile inşa etmek de yapmak da bana göre bir bağnazlık sayılır. Elbette kubbe Osmanlı mimarisinde en çok kullanılan bir örtü elemanıdır. Hatta Osmanlı mimarisi bir kubbeler mimarisidir, denilebilir. Hatta kubbe en çok kullanılan ve Sinan'ın elinde zirveye çıkmış bir yapı elemanıdır ki Sinan'dan sonra kubbeye yapılacak bir şey kalmamıştır. Ama ben şunu müşahede ettim: Arap ülkelerinden, Suudi Arabistan, Cidde, Riyad, Bahreyn, Kuveyt gibi ülkelere ve şehirlere gittim. Çağdaş camilerinin bizlerden çok daha estetik ve güzel olduğunu gördüm. Hatta mimarlarını merak ettim sordum. Bir kısmı Müslüman olmayan Batılı mimarlar. Ama bir mimar Batılı da olsa İslamı inceleyerek yaklaşıyor. Nüfuz etmeye çalışıyor. Onu anladıktan sonra daha rahat ve özgür davranabiliyor. Bizim bu kadar zengin mimarimiz olmasına rağmen çağdaş camilerimiz iç açıcı değil. Ama bizim en iyi cami mimarlarımızdan olan Vedat Dalokay'ın yapısı İslamabad'da uygulandı. Kocatepe camii için tasarladığı mimariyi uygulayamadık. Dolayısıyla bizim bu anlamda geri kaldığımızı söyleyebiliyoruz.

İslam kimliği olan şehirlerde camilerin dikkatimizi çeken özelliği camilerin o şehrin merkezinde ve kalbi olmasıdır Camilerin şehir mimarisindeki yerinden bahsedebilir misiniz?

Cami yani genel tabiriyle dinî bir merkez gelişmenin, dokunun, mahallenin oluşmasının başlangıcı sayılır. O cami etrafında doku oluşur ve en önemli sürükleyici unsur da bu dinî merkezdir. Dolayısıyla kentin silüetini de etkileyen o elemandır. Zaten Türk kentinin üç ana özelliği de cami, sur ve sonsuz fon oluşturan sivil mimari, evler. Yani âdeta camiyi selamlar. Cami en yüksek yerdedir. Şimdi biz yolumuzu şaşırдық. Gökdelenlerle birtakım şeyler yapılıyor. Gökdelen yapmak için gökdelen yapılmaz, ihtiyaç var ise gökdelen yapılır. Bir de gökdelen tarihî doku içerisinde yapılmaz. Gelişme içinde olan uzak alanlarda yapılabilir. İstanbul elbette modern bir şehir olmak zorunda. İstanbul'a modern bir havaalanı lazım değil midir? Modern yapılara ihtiyaç yok mudur? Elbette vardır. Ama eskilerin yerleştiği doku içerisinde değil, yeni alanlarda yapılması lazımdır. Buna belediyelerimizin özellikle dikkat etmesi lazım. Aksi takdirde o dokularda oluşacak cami de yönünü ve kimliğini sağlıklı bir biçimde ortaya koymayabilir. Biraz da kurumlar ve dernekler, mimarın özgür bir yorumu varsa onu da dikkate almalı, iyi mimarlarla cami yapmalı. Kopya ile bir yere varılmıyor. Düşünün Sinan bile kendini tekrarlamamış. Hiçbir planı birbirinin kopyası değildir. Fakat biz tip proje üzerinden giderek kendimizi kilitlemişiz.

Camiler için dar alanlar da ufku kısıtlıyor gibi ne dersiniz?

Akıllı mimar her şeye çözüm getiren mimardır. Zaten mimarların tasarım gücünü orada görüyoruz biz. Eminönü'nde Rüstem Paşa Camii var. Rüstem Paşa adına yapılmış. Ticari yönden büyük bir rant merkezi. Sinan ikna etmeye çalışmış ama Rüstem Paşa oraya cami yapılmasını istemiş. Orada ticaret zedelenecek diye akıllı adam rasyonel çözümünü getirmiş ve camiyi yukarı almış. Fevkani yapmış, han ve dükkânları yaşatmış. İşte akıllı mimar bunu yapar. Hem paşayı kırmamış, hem de ticarete zarar vermemiş. Çağımıza uymak, mimari gelişmeleri takip etmek zorundayız.

Bir mimarın özgün bir cami mimarisi geliştirebilmesi için mimari teknikleri bilmesi ve en son teknolojik yenilikleri kullanması yeterli midir?

Değil tabii. İslam'ı ve camiyi anlaması lazım. Bunu yapamazsa başarılı bir tasarım ortaya koyamaz diye düşünüyorum. Bir kere bizim mimarlarımızın çoğu camiyi bilmiyor. Klasiği hiç bilmiyor. Bana kalırsa mimarlarımızı camiye yaklaştırmamız lazım. Cami nedir? Esprisi nedir, mihrap, minber bunların bilinmesi

lazım. Bazı yerlerde mesela çok büyük cami yapıyoruz. Mesela dolacak mı bu cami. Bu caminin bakımı, ısıtılması, temizliği nasıl yapılacak? Bu hep problem. Akılcı, rasyonel olmamız lazım. Merkezde olmayan caminin dolması mümkün değil.

Bugün minarelerinde vericilerin, altlarında market ve işyerlerinin bulunduğu camilere rastlamaktayız. Mahalle aralarında estetik kaygı taşımayan derme çatma camiler karşımıza çıkmaktadır. Cami mimarisinde estetik değerin öneminden bahsedebilir misiniz?

Cami o dokunun her şeyidir ve en önde gelen yapısıdır. En estetik bir biçimde kondurmak gerekir ki o çevreye hayat versin. Süleymaniye çevresinde bakıyorsunuz herkes saray gibi konaklar yaptırmak zorunda kalmış. Çünkü doku bunları çekmiş. Cami zamanla o bölgenin, o semtin, o şehrin simgesi olur ve o şehri ayağa kaldırır. O açıdan Süleymaniye'yi korumak zorundayız. Bir daha Süleymaniye yapma şansımız yok. Bir Kanuni, Sinan gelse dahi bu şansımız yok. Batı için de böyle... Bir Mikelanj yok artık. O yüzden onu gözleri gibi koruyorlar. Her toplum yaşadığı çağın rengini alır. Mimari de yaşadığı çağın rengini almak zorundadır.

Günümüzde özgün bir cami mimarisi oluşturmak adına çok büyük camilerin yapıldığını görüyoruz.

Büyüklik bir yapının ihtişamı anlamına gelir mi?

Bana göre küçük olan ama gösterişli camiler de mümkündür. Mesela Şemsi Paşa Camii. Üsküdar'ın leb-i derya dediğimiz sahilinde Sinan'ın en gözde eseri olarak bulunuyor. Küçük bir külliye ama gözde bir mekân. İşte iyi mimar iş çıkarır.

Peki hocam; bize ne oldu da geleneği koruyamadık ya da bu köklü gelenekten yeni şeyler üretilmedi?

Mimarlık alanında özellikle cami mimarisinde cumhuriyetin ilk dönemlerinde güzel eserler çıktı ortaya. Mesela Mimar Kemalettin'in yaptığı Bebek Camii. Mesela Şişli Camii. Vasıf Ege'nin yaptığı cami. O da fena değildir. Fakat kırılma noktasında takılıp kaldık. Eskiye benzesin derken, orada takılıp kaldık. O yüzden haddimizi bilmemiz lazım. Çağımızın rengini, tasarımını ortaya koymamız gerekiyor. Aksi takdirde rölevesini alır Selimiye, Süleymaniye'nin kötü bir kopyasını yaparız. O büyük ustalar, taş yontucular, seramikçiler, o hattatlar artık yok. Kendi çağımızın sanatını, yorumunu, performansını ortaya koyalım.

Son soru olarak bugünün ihtiyacına cevap verir bir cami nasıl olmalıdır?

Öncelikle caminin mekânda kapasitesi, büyüklüğü iyi hesaplanmalı. Çevrenin gelişmesi ve inkişafına göre kapasitesi düşünülmalı. Bunu Osmanlı bizden daha iyi düşünmüş. Süleymaniye bugün hâlâ kapasite itibarıyla bütün insanları alabiliyor. Sultanahmet 2012 yılında hâlâ cumaları cemaatin ihtiyacını karşılayabiliyor. Bu doğru bir hesaptan kaynaklanıyor. Bizde ise camiler büyük, minareler füze gibi. Ne kadar yüksek yaparsan o kadar iyi görülüyor. Burada bozukluk var. Hacmi kapasitesi iyi ayarlanmalı ve çevresiyle de müteneşip olmalı ve zorlanmamalıdır.